

1537. Toplantı, 15-17 Eylül 2025 (DH)

İnsan Hakları

H46-38 Batı ve Diğerleri grubu (Başvuru No. 33097/96) ve Elvan (Başvuru No. 64937/19) Türkiye aleyhine

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrasının denetimi

Referans belgeler

DH-DD(2025)807 , CM/Del/Dec(2024)1507/H46-33

Başvuru	Dava	Yargıtay	Nihai	Sınıflandırma göstergesi
33097/96+	BATI VE DİĞERLERİ	03/06/2004	03/09/2004	Yapısal ve karmaşık sorun
41844/09	AMİNE GÜZEL	17/09/2013	17/12/2013	
35872/08	BAŞBİLEN	26/04/2016	26/07/2016	
27872/03	GASYAK VE DİĞERLERİ	13/10/2009	13/01/2010	
35072/97+	ŞİMŞEK VE DİĞERLERİ	26/07/2005	26/10/2005	
15014/11	HASAN KÖSE	18/12/2018	06/05/2019	
50059/11	HASAN YAŞAR VE DİĞERLERİ	11/10/2016	06/03/2017	
65146/12	MIZRAK VE ATAY	18/10/2016	18/01/2017	
29443/14	CANAN	14/12/2021	14/12/2021	
73346/11	ÖZÇELİK	15/03/2022	15/03/2022	
38059/12	TUTAKBALA	17/05/2022	17/05/2022	
59564/16	AVCIOĞLU	17/10/2023	17/01/2024	
64937/19	ELVAN	07/02/2023	26/06/2023	Karmaşık sorun

- İşbirliği projesi: 2520 - Temel Haklar Alanında Türkiye Anayasa Mahkemesi Kararlarının Etkili Uygulanmasının Desteklenmesi

Dava açıklaması

Batı ve *Diğerleri* grubuna ilişkin kararlar¹, 1994 ile 2013 yılları arasında polis ve güvenlik güçleri (bundan sonra "devlet görevlileri" olarak anılacaktır) tarafından gerçekleştirilen cinayet, işkence, kötü muamele ve aşırı güç kullanımı ile ilgili soruşturma ve cezai kovuşturmaların etkisizliği ile ilgilidir. Bu olaylar arasında tutuklamalar, polis gözetimi ve sorgulamalar sırasında ve barışçıl gösterilerin dağıtılması sırasında meydana gelenler de bulunmaktadır (Sözleşme'nin 2. ve 3. maddelerinin usûli yönden ihlalleri).²

Mahkeme, cezasızlık ortamına zemin hazırlayan birtakım eksiklikler tespit etmiştir³. Bunlar arasında, sağlam temellere dayanan iddialara rağmen devlet görevlilerine karşı soruşturma başlatılmaması ve soruşturmaların yeterince kapsamlı olmaması, soruşturmaların aşırı uzun sürmesi ve bunun sonucunda zaman aşımı nedeniyle suçlamaların düşmesi ve yerel mahkemelerin devlet görevlilerine karşı müsamahakâr tutumu sayılabilir.⁴

¹ Komite, yerleşik uygulamasına uygun olarak, genel tedbirlerin incelenmesine hâle getirmeksizin, *Batı ve Diğerleri* grubunda daha fazla bireysel tedbir alınmasının mümkün veya gerekli olmadığı toplam 152 davayı şu ana kadar kapatmıştır (CM/ResDH(2019)241 , CM/ResDH(2020)206 , CM/ResDH(2021)100 , CM/ResDH(2021)196 , CM/ResDH(2022)250) ve CM/ResDH(2023)267 ; Karar CM/ResDH(2024)210 .

² Soruşturmaların etkinliği ve idari izin gerekliliği, 2019 yılına kadar *Aksoy* grubu altında Komite tarafından incelenmiş ve *Aksoy grubu* kapatıldığında mevcut gruba devredilmiştir (CM/ResDH(2019)51).

³ Komite, Eylül 2024 (DH) toplantısında bu davaları incelerken, *Deryan* grubu (41721/04) çerçevesinde kovuşturma yapılmaması kararlarında yeterli ve ilgili gerekçelerin bulunmaması ile ilgili genel tedbirlerin incelenmesine devam etme kararı almıştır.

⁴ Daha fazla ayrıntı için, Notlar CM/Notes/1507/H46-33 adresindeki vaka açıklamasına bakınız.

Hasan Köse davası, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 231. maddesinin, Devlet görevlilerinin işlediği ciddi suçlara ilişkin davalarda uygulanmasına ilişkindir. Söz konusu hüküm, mahkûmiyet kararının açıklanmasının geri bırakılmasına imkân tanımakta ve böylece cezasızlık ortamına neden olabilmektedir. Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamında, ceza hukuku korumasının pratikte etkili olabilmesi ve caydırıcılık sağlayarak Devlet görevlilerinin hesap verebilirliğini temin edebilmesi için, özellikle kasten ölümcül veya ölümcül nitelikte güç kullanımına ilişkin davalarda bu prosedürün Sözleşme'nin 2. ve 3. maddelerinin gereklerine uygun şekilde uygulanmasını güvence altına alacak tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir.

Son zamanlarda gündeme gelen *Elvan* davası ise, 2013 yılındaki Gezi protestoları sırasında bir polis memuru tarafından atılan gaz fişegiyle hayatını kaybeden 15 yaşındaki bir çocuğun öldürülmesine yol açan polis operasyonunun organizasyonunda İstanbul Valisi ile İl Emniyet Müdürü'nün olası sorumluluklarına yönelik etkili bir soruşturma yürütülmemesine ilişkindir. Mahkeme, İçişleri Bakanlığı tarafından soruşturma izni verilmediğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, izin mekanizmasını uygulayan soruşturma mercilerinin bağımsız olmaması, mağdur ve şikâyetçilerin sürece etkili katılımının sağlanmaması ve Danıştay tarafından sunulan yargısal denetimin yetersizliği gibi hususlar nedeniyle bu izin sistemini daha önce de sıklıkla eleştirdiğini, tüm bunların yapısal bir soruna işaret ettiğini belirtmiştir (§ 97). Mahkeme, ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin, çocuğun ölümünde adı geçen iki yetkilinin sorumluluğuna ilişkin bireysel başvuruyu reddederken benimsediği yaklaşımı da eleştirmiştir; bu yaklaşımın, Mahkeme'nin yerleşik içtihadına aykırı biçimde, söz konusu yetkililerin sorumlu olduğunu ispat yükünü ebeveynlerin üzerine yüklediğini belirtmiştir (§ 100) (Sözleşme'nin 2. maddesinin usule ilişkin yönünün ihlali).

İcra durumu

Batı ve Diğerleri grubu ile *Elvan* davası Komite tarafından en son Eylül 2024'te incelenmiştir. Yetkililer tarafından sunulan en güncel bilgiler (DH-DD(2025)807) aşağıda özetlenmiştir.

Bireysel tedbirler:

Komite'nin son kararlarına yanıt olarak, yetkililer *Batı ve Diğerleri* ile *Hasan Köse* davalarında soruşturmaların zamanaşımına uğradığını teyit etmiştir.

Elvan davasına ilişkin olarak yetkililer, Mahkeme kararının ardından, 17 Ocak 2024 tarihinde ilk derece mahkemesinin 25 Aralık 2014 tarihli kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararı kaldırdığını ve ceza soruşturmasının yeniden açıldığını yinelemişlerdir. Soruşturma, Cumhuriyet Başsavcılığı nezdinde derdesttir.

Yetkililer, *Canan* davasında fail(ler) hakkında yürütülen yargılamaların hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile sonuçlanmış olması nedeniyle, yargılamanın yeniden açılmasının hukuk gereği mümkün olmadığını belirtmişlerdir. *Özçelik* davasında ise, mahkemenin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin ve Mahkeme tarafından eleştirilen kararının ardından beş yıl içinde sanığın başka bir suç işlememesi üzerine, cumhuriyet savcısının 2017 yılında kamu davasını düşürdüğü ifade edilmiştir.

Amine Güzel davasında, 2011 yılında dosyanın hükümete tebliğini takiben ikinci bir soruşturma başlatılmıştır. Devamındaki yargılama süreci Yargıtay nezdinde derdesttir. *Başbilen* davasında yetkililer, 2010 yılında başlatılan ikinci soruşturmanın, Mahkeme'nin ilk soruşturmada tespit ettiği eksiklikleri giderdiğini ve olaya ilişkin ek araştırmalar içerdiğini, bu soruşturmanın hâlen devam ettiğini bildirmişlerdir.

Tutakbala davasında yetkililer, başvurucuların soruşturmanın yeniden açılmasını talep etmediğini yinelemişlerdir. *Avcıoğlu* davasında ise Anayasa Mahkemesi kararını müteakiben başlatılan yeni soruşturma kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilmesiyle sonuçlanmış; eksikliklerin yeniden açılan soruşturma sürecinde giderildiği belirtilmiştir. Başvurucunun Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânı bulunmaktadır.

Mızrak ve Atay ile *Gasyak ve Diğerleri* davalarında, ceza yargılamaları sırasıyla 2023 ve 2021 yıllarında Yargıtay'ın kesin kararlarıyla sona ermiştir. Bu beraat kararlarının ardından, savcılık failin kimliğini tespit etmek için yeni soruşturmalar başlatmıştır. Bu soruşturmalar halen devam etmektedir.

Hasan Yaşar ve Diğerleri davasında yetkililer, olaydan bu yana geçen süre (1994) dikkate alındığında delil toplama imkânının kalmadığını belirtmişlerdir. Şüphelinin tespiti amacıyla savcılık tarafından daimî arama kararı çıkarılmıştır. *Şimşek ve Diğerleri* davasında ise Yargıtay, 18 Aralık 2023 tarihli ilk derece mahkemesi beraat kararını bozmuştur. 12 Mayıs 2025 tarihinde ilk derece mahkemesi, bazı sanıklar yönünden ölümleri sebebiyle; diğerleri yönünden ise zamanaşımı nedeniyle davanın düşmesine karar vermiştir. Bu karar Yargıtay incelemesindedir.

Genel tedbirler:

Komite, önceki incelemelerinde, *Batı ve Diğerleri* davası grubunda Mahkeme tarafından tespit edilen ihlallerle benzer nitelikteki ihlallerin giderilmesine yönelik olarak yetkililerce gerçekleştirilen önemli reformları memnuniyetle karşılamıştır. Bu reformlar arasında, diğer tedbirlerin yanı sıra, 2003 yılında yapılan ve devlet görevlileri tarafından işlendiği iddia edilen işkence, kötü muamele veya aşırı güç kullanımı olaylarına ilişkin soruşturmalara başlatılmasından önce idari izin alınması gerekliliğini ortadan kaldıran yasal değişiklikler; 2005 yılında yürürlüğe giren güncel Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile benzer ihlallerin önlenmesine yönelik güvencelerin getirilmesi; ve 2013 yılında işkence suçları bakımından zamanaşımı sürelerinin kaldırılması yer almaktadır.

Bu kapsamlı önlemlere ek olarak, bu kararların uygulanması sürecinde, yetkililer benzer ihlalleri önlemek için aşağıda sunulan ve *özellikle* yargılama süresinin uzunluğu, disiplin işlemleri, eylemlerin sınıflandırılması, kapasite geliştirme ve sıfır tolerans mesajları gibi çeşitli alanlara ilişkin ek tedbirler de almışlardır.

Komite'nin son kararlarında gündeme getirdiği ve yetkililerin idari izin prosedürüne, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ve benzer davalarda ispat yükünün belirlenmesine ilişkin Anayasa Mahkemesi içtihadına dair yanıtları aşağıda özetlenmektedir.

1) İdari izin prosedürü

Komite, Eylül 2024 tarihli son incelemesinde, *Elvan* davasında Mahkeme tarafından tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yönelik olarak alınan veya öngörülen tedbirlere ilişkin bilgi talep etmiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamına giren fiiller bakımından devlet görevlileri hakkında soruşturma açılması için uygulanan idari izin prosedürünün, bu prosedürü işleten soruşturma mercilerinin bağımsız olmaması, mağdur ve şikâyetçilerin sürece etkili katılımının sağlanamaması ve Danıştay tarafından sağlanan yargısal denetimin yetersizliği nedeniyle, devletin usule ilişkin yükümlülükleriyle bağdaşmadığını tespit etmişti.

Buna karşılık olarak yetkililer, 2003 yılında yapılan değişiklik sonrasında, işkence ve nitelikli işkence, kasten yaralama ve aşırı güç kullanımı iddialarına ilişkin soruşturmalarda artık kanunen idari izin şartı bulunmadığını, bu prosedürün yalnızca kamu görevlilerinin taksirle işlediği iddia edilen fiiller bakımından uygulandığını yinelemişlerdir. Yetkililer, değiştirilen hükmün iç hukuk makamları tarafından gereği gibi uygulandığını ve Mahkeme tarafından tespit edilen ihlallerin söz konusu değişikliğin yürürlüğe girmesinden önceki döneme ilişkin olduğunu değerlendirmişlerdir. Bu görüşlerine destek olarak, savcılarının önceden izin almaksızın soruşturma başlattığı sekiz güncel iddianame sunmuşlardır⁵. Yetkililer ayrıca, savcılarının mevzuatın izin şartı öngörmediği suçlarda dahi idari izin talep ettiği 2019–2022 yılları arasında verilen sekiz örnek Anayasa Mahkemesi kararını iletmışlerdir. 2023 ve 2024 yıllarında, kasten yaralama ve aşırı güç kullanımı suçlarına ilişkin soruşturmalarda verilen izin taleplerinin reddedilme sayılarını gösteren bir tablo da sunulmuştur. Örneğin, 2024 yılında kasten yaralama iddiasına ilişkin üç, aşırı güç kullanımına ilişkin ise bir olayda izin verilmemesi yönünde karar alınmıştır.

2) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması rejimi

Komite, son incelemesinde, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesini takiben değiştirilen ve mahkûmiyet hükmünün açıklanmasının geri bırakılmasını düzenleyen CMK'nın 231. maddesinin uygulanmasının izlenmesini yetkililerden talep etmiştir. Komite ayrıca yetkililerden, Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamına giren suçların faillerinin cezasız kalmasıyla mücadelede bu maddenin etkinliği konusunda zamanı geldiğinde Komite'ye kapsamlı bir analiz sunmalarını talep etmiştir.

Yetkililer, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının, ancak yargılamayı yapan mahkemenin, sanığın kişiliğini ve davranışlarını, suçun niteliğini değerlendirmesi ile mağdurun suçun olumsuz sonuçları bakımından giderim elde etmesi hâlinde uygulanabileceğini vurgulamışlardır. Yetkililer ayrıca, Türk Ceza Kanunu'na göre işkence suçunda alt sınırın üç yıl olduğunu, bu nedenle sanığın işkence suçundan mahkûmiyeti hâlinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya ertelenmesinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir⁶.

Yetkililer, CMK'nın 231. maddesinin 2024 yılında değiştirilerek mağdurlara bu kararların hukuki ve fiili yönleri hakkında yargısal denetime başvurma imkânı tanıdığını yinelemişlerdir.

Ayrıca yetkililer, daha önce Komite'nin incelemesine sunulmuş beş Anayasa Mahkemesi kararına atıfta bulunmuş ve bunlara ek olarak 2024 yılında verilen iki örnek kararı daha iletmışlerdir. Bu kararlarda, Anayasa Mahkemesi devlet görevlilerinin aşırı güç kullanımına ilişkin davalarda hükmün açıklanmasının geri bırakılması rejiminin uygulanması nedeniyle ihlal kararı vermiştir.

⁵ Bu soruşturmalar, *diğer hususların yanı sıra*, güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımı ve ilgili devlet görevlilerinin görevi kötüye kullanma ve suistimal iddialarını ilgilendirmektedir.

⁶ İki yıl veya daha az hapis cezası veya para cezası ile karşı karşıya olan sanıklar için kararın açıklanması ertelenebilir.

3) Soruşturmanın etkisizliği ve iç hukuk mahkemelerinin devlet görevlilerine yönelik müsamahakâr tutumu

Yetkililer, öncelikle *Batı ve Diğerleri* davası grubunda tespit edilen ihlallerin büyük çoğunluğunun 2005 yılında yürürlüğe giren mevcut Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun kabulünden önce gerçekleştiğini vurgulamışlardır. Yetkililer, CMK ile getirilen ve savcıların kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlarına karşı öngörülen itiraz mekanizmasının etkili bir yargısal denetim sağladığını belirtmişlerdir. Bu çerçevede, 2021 ile 2025 yılları arasında verilen ve kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararları kaldıran altı örnek mahkeme kararını sunmuşlardır. Yetkililer, ilk derece mahkemelerinin bu kararları gerektiği gibi denetlememesi hâlinde Anayasa Mahkemesi'nin bu eksikliği giderdiğini de eklemişlerdir. Bu kapsamda, Anayasa Mahkemesi'nin 2024 ve 2025 yıllarında verdiği, kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararların olay ve delillerin yeterli derecede incelenmemesi sebebiyle ihlal teşkil ettiğine hükmettiği üç karara atıfta bulunulmuştur.

Son incelemesinde, *soruşturmaların aşırı uzun sürmesi* konusunda Komite, yetkililere uzun süren soruşturma ve yargılama süreçlerinin nedenlerini ele almaları konusunda özellikle çağrıda bulunmuş; kendilerine koydukları süre sınırlarına uymalarını ve tüm ağır suçlar için zaman aşımı süresinin uzatılmasını veya kaldırılmasını değerlendirmelerini istemiştir. Buna yanıt olarak, yetkililer, soruşturma ve ceza yargılamalarını hızlandırmayı amaçlayan mevcut Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2005 yılında yürürlüğe girmesinin ardından yürürlüğe giren yasal çerçeve hakkında bilgi vermiştir. Zaman aşımı süreleri ile ilgili olarak, yetkililer, yasal sürelerin 2013 yılında önemli ölçüde uzatıldığını ve işkence suçları için tamamen kaldırıldığını hatırlattı. Mevcut durumda, kasıtlı bedensel zarar, aşırı güç kullanımı ve hakaret suçları için nispi zaman aşımı süresi sekiz yıldır ve davranışın veya yaralanmanın ciddiyeti gibi ağırlaştırıcı koşullar söz konusu olduğunda bu süre 15-30 yıla kadar uzatılabilir.

2016 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan değişiklikle, işkence dahil belirli suç iddialarına ilişkin soruşturmanın öncelikli olarak yürütülmesi ve bu suçlar nedeniyle kolluk görevlileri aleyhine başlatılan yargılamaların acil bir mesele olarak değerlendirilmesi öngörülmüştür. Yetkililer ayrıca, 2018 yılından bu yana, soruşturmanın ve ceza yargılamalarının zamanında sonuçlandırılması için hedef sürelerin belirlendiğini hatırlatmıştır. Bu konuda savcılarının ve hakimlerin performansının temyiz mahkemeleri ve Hakim ve Savcılar Kurulu Denetim Kurulu tarafından değerlendirildiğini ve bu kurumların kararlarının yargı mensuplarının terfilerine etkisi olduğunu vurgulamışlardır.

Yetkililer tarafından sağlanan istatistiksel bilgiler, bu grubun kapsamına giren suçlara ilişkin soruşturmanın ortalama süresinin, işkence iddialarına ilişkin soruşturmalar hariç, son beş yılda büyük ölçüde azaldığını göstermektedir. Bu grupta incelenen suçlara ilişkin ilk derece mahkemeleri, bölge temyiz mahkemeleri ve Yargıtay'da görülen davaların ortalama süresi, son beş yılda azalma eğilimi göstermektedir. Ayrıca, yetkililer son beş yılda önemli sayıda yeni savcı ve hâkim istihdam edildiğine dair bilgi sunmuşlardır.⁷ Son olarak, 2024 ve 2025 yıllarında verilen ve yargılamaların makul özen ve süratle yürütülmemesi sebebiyle ihlal tespit edilen iki Anayasa Mahkemesi kararına yer vermişlerdir.

Disiplin soruşturmaları ve yaptırımlarına ilişkin olarak Komite, son incelemesinde, diğer hususların yanı sıra, son beş yılda işkence fiili nedeniyle kaç disiplin sorumluluğu incelemesi başlatıldığının açıklığa kavuşturulmasını; ayrıca Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamına giren fiiller bakımından başlatılan disiplin soruşturmalarının sayısı ve sonuçlarına ilişkin bilgilerin sunulmaya devam edilmesini talep etmişti. Buna karşılık olarak yetkililer, disiplin soruşturmalarını düzenleyen mevzuata ve 2019 yılında faaliyete geçen ve kolluk görevlilerine yönelik iddiaları merkezi bir sistemde kaydetmek ve izlemek suretiyle şeffaflığı sağlayan Kolluk İzleme Komisyonu'nun (LEMC) işleyişi hakkında daha önce sundukları bilgileri yinelemişlerdir.⁸

Yetkililer ayrıca, 2021 ile 14 Mayıs 2025 tarihleri arasında toplam 77 devlet görevlisi hakkında işkence iddiaları nedeniyle idari soruşturma yürütüldüğünü bildirmişlerdir. Bu soruşturmalar sonucunda 4 devlet görevlisi meslekten çıkarılmış, 62'si hakkında disiplin cezasına yer olmadığına karar verilmiş, 11'i hakkındaki soruşturmalar ise devam etmektedir. Benzer şekilde, Jandarma personeli hakkında işkence, kötü muamele ve aşırı güç kullanımı iddialarına ilişkin olarak 2021'den bu yana toplam 22 idari soruşturma yürütülmüş olup, bunların sekizi disiplin yaptırımı ile sonuçlanmıştır. Yetkililer, verilerin yaklaşık beş yıllık geniş bir dönemi kapsadığı dikkate alındığında işkence veya kötü muamele iddialarının nispeten sınırlı görüldüğünü, bu

⁷ 2020 yılında, ilk derece mahkemelerinde 6.178 savcı, 5.181 ceza mahkemesi hakimi ve 4.247 hukuk mahkemesi hakimi görev yapmaktaydı. Bu sayılar 2025 yılında 7.241 savcı, 6.040 ceza mahkemesi hakimi ve 5.216 hukuk mahkemesi hakimi olarak artmıştır. Benzer şekilde, 2020 yılında bölge temyiz mahkemelerine atanan 258 savcı, 984 ceza mahkemesi hakimi ve 974 hukuk mahkemesi hakimi vardı. 2025 yılında bu sayılar sırasıyla 441, 1.227 ve 1.287'ye yükselmiştir.

⁸ LEMC, İşçileri Bakan Yardımcısı (başkan), İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı, Sivil Denetim Kurulu Başkanı, Adalet Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bölümünden bir akademisyen ve Baro Başkanı olmaya hak kazanan bir avukattan oluşmaktadır. LEMC, şikayet mekanizmasının işleyişini denetler, disiplin soruşturması taleplerini dosyalar, yıllık raporlar hazırlar ve sistemin işleyişine ilişkin halkın görüşlerini değerlendirmek için kamuoyu anketleri düzenler.

verilerin iddialar ortaya çıktığında gerekli inceleme ve soruşturmaların titizlikle yürütüldüğünü ve eylemin ağırlığına göre meslekten çıkarma dâhil en ağır disiplin yaptırımlarının uygulandığını ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir.

Anayasa Mahkemesi'nin kötü muamele yasağı veya yaşam hakkının ihlal edildiğine karar verdiği bireysel başvurular üzerine yeniden açılan yargılamalara ilişkin olarak, Komite son incelemesinde, bu yeniden açılan yargılamalar sonucunda mahkûmiyet kararı verilen kişiler hakkında infaz edilen hapis cezaları olup olmadığına ve/veya bu kişilere ilk veya yeniden açılan yargılamalar kapsamında herhangi bir disiplin yaptırımı uygulanıp uygulanmadığına ilişkin bilgi talep etmiştir. Yetkililer, bugüne kadar kötü muamele yasağı ve/veya yaşam hakkı ihlali tespit eden toplam 281 Anayasa Mahkemesi kararına atıfta bulunmuşlardır. 2011 yılında kabul edilen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un, Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararı verilmesine sebep olan mahkeme kararını veren ilk derece mahkemesinin, ihlalin sonuçlarını giderecek şekilde yeniden inceleme yapmasını açıkça öngördüğünü belirtmişlerdir. Yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararlarını takiben yeniden açılan yargılamalarda verilen ve –varsa– infaz edilen cezalar hakkında bilgi sunmuşlardır (bkz. eylem raporuna ekli Tablo 2).

Devlet görevlilerine ilişkin yargılamalarda fiillerin daha hafif suçlar olarak nitelendirilmesi, takdir indirimi yapılması, cezaların ertelenmesi veya adli para cezasına çevrilmesi suretiyle iç hukuk mahkemelerinin müsamahalı yaklaşımı bakımından yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin her türlü kötü muamele fiiline karşı caydırıcı cezaların uygulanmasını sağlayan ve Sözleşme'ye uygun bir içtihat geliştirdiğini ve bu içtihadın tüm derece mahkemeleri tarafından takip edildiğini belirtmişlerdir. Yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin, devlet görevlisi hakkında işkence iddiası bulunan bir davada mahkemenin neden hapis cezası yerine adli para cezasını tercih ettiğine ilişkin yeterli bir değerlendirme yapmaması nedeniyle ihlal kararı verdiği yakın tarihli bir karar örneği sunmuşlardır. Ayrıca, Yargıtay'ın 2022 tarihli bir kararına ve 2019–2024 yılları arasında verilen yedi bölge adliye mahkemesi kararına yer vermişlerdir. Bu kararlarda, mahkemeler birinci derece mahkemelerinin beraat veya mahkûmiyet kararlarını, devlet görevlisi sanık lehine hatalı nitelendirme yapılması ve/veya takdiri indirim hükümlerinin yanlış uygulanması nedeniyle bozmuşlardır.

4) Soruşturmanın etkisizliği bağlamında alınan diğer önlemler

Yetkililer, 2021–2025 yılları arasında toplam 4.526 aday hâkim ve savcıya soruşturma usulleri konusunda, 4.916 kişiye ise anayasal yargı ve Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru konusunda eğitim verildiğini bildirmiştir. Ayrıca, son beş yılda toplam 572.508 kolluk görevlisi insan hakları, 456.642 kolluk görevlisi ise orantılı güç kullanımı konusunda eğitim almıştır. 2024 yılında 16.002 Jandarma personeline insan hakları eğitimi verilmiştir.

Yetkililer ayrıca Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin ortak projesi olan "Temel Haklar Alanında Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarının Etkili Uygulanmasının Desteklenmesi" isimli, Eylül 2021 – Eylül 2025 dönemini kapsayan proje hakkında bilgi sunmuştur. Bu kapsamda, Anayasa Mahkemesi raportörleri ile hâkim ve savcılarının katılımıyla yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı konularında konferanslar ve yuvarlak masa toplantıları düzenlenmiştir. Proje kapsamında 2025 yılında 4.000'den fazla hâkim ve savcı çeşitli kurs ve eğitim programlarından yararlanmışlardır.

Komitenin çağrılarına yanıt olarak yetkililer, Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı tarafından işkenceyle mücadele ve yargı reformlarına ilişkin yapılan son üst düzey konuşmaları da iletmiştir. Ayrıca, Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin 23 Ocak 2025 tarihinde, 2029'a kadar öngörülen bir uygulama dönemiyle birlikte açıklandığı bildirilmiştir. Yeni İnsan Hakları Eylem Planı'nın hazırlıklarının sürdüğü belirtilmiştir.

5) Komitenin denetiminin sona erdirilmesi talebi

Sağlanan bilgiler, Anayasa Mahkemesi'nin Sözleşme'ye uygun uygulama pratiği, devam eden eğitim ve farkındalık çalışmalarının yanı sıra, Mahkeme'nin uzun süredir bu hususlarda yeni ihlal kararı vermemiş olması dikkate alınarak, yetkililer soruşturmaların ve disiplin süreçlerinin etkisizliğine ilişkin bu grup kararlarla gündeme gelen sorunların çözüldüğünü ileri sürmüştür; bu nedenle dosyanın incelenmesinin kapatılması gerektiğini savunmuşlardır.

6) Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından Batı ve Diğerleri grubu için sunulan Kural 9(2) başvurusu (DH-DD(2025)899) ve Elvan davası için sunulan başvuru (DH-DD(2025)902)

Batı ve Diğerleri davalar grubuna ilişkin olarak STK'lar, Mahkeme'nin bulgularına rağmen yasama, yargı ve denetim mekanizmalarının yetersiz kaldığını ve bunun köklü bir cezasızlık sorununu beslediğini belirtmektedir. Son olayların, özellikle barışçıl gösterilerin dağıtılması sırasında, kolluk görevlilerinin hâlen orantısız güç kullanmaya devam ettiğini ortaya koyduğunu ifade edilmiştir. STK'lar, benzer ihlallerin önlenmesi

ve devlet görevlilerinin hesap verebilirliğinin sağlanması için uluslararası standartlara uygun somut adımların atılması gerektiğini vurgulamıştır.

Elvan davası bakımından STK'lar, mevzuat değişikliklerine rağmen, makamların soruşturma izinlerini reddederek veya soruşturmaları geciktirerek / engelleyerek, işkence, kötü muamele veya ölümlü sonuçlanan güç kullanımı vakalarında bile kanunu sistematik biçimde kötüye kullandığını ifade etmektedir. İzin mekanizmasının, kolluk görevlilerini fiilen koruduğu, mağdurları şikâyet etmekten caydırdığı ve ceza adaletinin etkinliğini zayıflattığı belirtilmiştir. STK'lar ayrıca Kolluk Gözetim Komisyonu'nun, bağımsız bir soruşturma merci olarak görevini yerine getirecek niteliğe sahip olmadığını değerlendirmektedir. Bu nedenle, idari izin şartının kaldırılması ve uluslararası standartlara uygun bağımsız bir soruşturma biriminin kurulması çağrısında bulunmuşlardır.

Sekreteryaya'nın Analizi

Bireysel önlemler

Batı ve Diğerleri ile *Hasan Köse* davaları ile ilgili olarak, başka bireysel tedbirlerin alınmasının mümkün olmadığı hatırlatılmaktadır. *Batı ve Diğerleri* davasında genel tedbirlerin uygulanmasında kaydedilen ilerleme de dikkate alındığında (bkz. aşağıda yer alan Sekreteryaya'nın analizi), bu davanın incelemesinin kapatılması önerilmektedir. Buna karşılık, *Hasan Köse* davasında, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin genel tedbirler halen uygulanmamış olduğundan, bu öncü davanın incelemesinin bu aşamada kapatılması önerilmemektedir.

Elvan davası bakımından, Komite, yeniden açılan soruşturmanın kapsamı ve sonucuna ilişkin bilgi sunulması yönündeki davetini yetkililere yeniden hatırlatabilir.

Özçelik ve Canan davalarına gelince, Komite'nin önceki kararlarında talep ettiği üzere, yetkililerin henüz hangi diğer telafi yollarının mevcut olabileceğini değerlendirmedikleri anlaşılmaktadır. Mahkeme'nin, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının cezasızlık sonucunu doğurduğu gerekçesiyle ihlal tespit ettiği önceki benzer bir davada, Adalet Bakanı'nın CMK'nın 309. maddesi uyarınca Yargıtay'a başvurduğu hatırlatılmaktadır. Bu başvuru üzerine yargılama yeniden açılmış ve sanık kamu görevlisi sonuçta erteleme hükmü uygulanmış bir yıl sekiz ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir.⁹ Komite bu nedenle, yetkililerden diğer olası telafi yollarının değerlendirilmesine ilişkin talebini yineleyebilir.

Amine Güzel ve Başbilen davalarında, ilgili soruşturmalar 2010 ve 2011 yıllarında başlatılmış olup halen devam etmektedir. Komite, bu davaların yürütülmesindeki gecikmeleri bir kez daha derin bir üzüntüyle karşılayabilir ve yetkililere, davaların zamanaşımına uğramadan önce Sözleşme'ye uygun bir şekilde sonuçlandırılması için çabalarını iki katına çıkarmaları konusunda güçlü bir çağrıda bulunabilir. Komite ayrıca yetkililerden, ilk soruşturmada Mahkeme tarafından tespit edilen eksiklikleri gidermek için bu davalar sırasında atılan somut adımlar hakkında bilgi vermelerini isteyebilir.

Tutakbala davasına gelince, Komite'nin yerleşik uygulamasına göre, 2. ve/veya 3. maddelerin usul ihlali, davalı devlete, soruşturmayı yeniden açma ve soruşturmanın Sözleşme'ye uygun bir şekilde yürütülmesini sağlama olasılığını *resen* değerlendirme yükümlülüğü getirir.¹⁰ Komite, yetkililere bu davalarda soruşturmayı *resen* yeniden açma olasılığını değerlendirme yönündeki önceki çağrısını yineleyebilir.

Avcıoğlu davası bakımından, Mahkeme'nin ilk soruşturmada tespit ettiği eksiklikleri gidermek amacıyla atılan somut adımlar hakkında ve başvuruçunun savcılığın kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararına karşı Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapıp yapımadığı hususunda bilgi sunmaları için yetkililer davet edilebilir.

Son olarak, bu gruptaki diğer dört davada (*Gasyak ve Diğerleri* - 1994'ten beri beklemekte, *Şimşek ve Diğerleri* - 1995'ten beri beklemekte, *Mızrak ve Atay* - 2006'dan beri beklemekte ve *Hasan Yaşar ve Diğerleri* - 2008'den beri beklemekte) yargılamaların birkaç yıldır devam etmesi son derece üzücüdür. Yetkililer, bu davaların zaman aşımına uğramadan önce Sözleşme'ye uygun şekilde acilen sonuçlandırılmasını sağlamak için somut adımlar atmaya çağrılabilir.

⁹ Örneğin, *Kasap ve Diğerleri v. Türkiye* davası için yetkililer tarafından sunulan eylem planına bakınız, DH-DD(2021)676-add.

¹⁰ Bkz. *Volodina grubu v. Rusya Federasyonu*, 41261/17, CM/Notes/1390/H46-22, 3 Aralık 2020; *Buntov grubu v. Rusya Federasyonu*, 27026/10, CM/Notes/1406/H46-25, 9 Haziran 2021.

Genel tedbirler:

1) İdari izin prosedürü

Komite, Eylül 2024'teki son incelemesinde, *Elvan* kararında Mahkeme tarafından tespit edilen eksikliklerin giderilmesi amacıyla alınan veya öngörülen tedbirler hakkında bilgi sunmaları için yetkililere çağrıda bulunmuştur.

Yetkililer, yine 2003 yılında yapılan ve işkence, aşırı güç kullanımı ve kasıtlı yaralama iddiaları bakımından devlet görevlileri hakkında soruşturma başlatılabilmesi için idari makamların önceden izin verme şartını kaldıran kanuni değişikliğe atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, değiştirilen hükmün iç hukuk makamlarınca doğru şekilde uygulandığını ve Mahkeme'nin tespit ettiği ihlallerin, söz konusu değişikliğin yürürlüğe girmesinden önceki döneme ilişkin olduğunu belirtmektedirler.

Ancak, Mahkeme'nin 2003'ten sonra talep edilen idari izinlerle ilgili, özellikle aşırı güç kullanımı suçuyla ilgili ihlaller tespit etmeye devam etmesi, sorunun 2003'ten sonra da devam ettiğini göstermektedir.¹¹ Örnek olarak, *Elvan* davasının olayları 2013 yılında meydana gelmiştir.

Yetkililerce sunulan Anayasa Mahkemesi'nin yakın tarihli kararları dikkatle not edilebilir; zira bu kararlar, Anayasa Mahkemesi'nin içtihadını Avrupa Mahkemesi'nin içtihadıyla uyumlu hâle getirdiğini göstermektedir. Ancak aynı kararlar, savcıların, mevzuat uyarınca izin gerektirmeyen suçlar bakımından dahi idari izin talep etmeye devam ettiklerini de ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, yetkililerin kasten yaralama ve aşırı güç kullanımı suçlarına ilişkin soruşturmalarda reddedilen izin taleplerine ilişkin sunduğu istatistikler de, değiştirilmiş kanunun tam olarak uygulanmadığını; zira bu suçlar bakımından hâlen en azından bazı dosyalarda izin talep edildiğini göstermektedir.

Bu nedenle Komite, *Elvan* kararında Mahkeme tarafından tespit edilen izin prosedürüne ilişkin eksikliklerin giderilmesi amacıyla öngörülen tedbirler hakkında yetkililerden bir kez daha bilgi sunmalarını isteyebilir. Bu eksiklikler şunlardır:

- (i) izin prosedürünü uygulayan soruşturma mercilerinin bağımsız olmaması,
- (ii) başvurunun/şikâyetçinin bu süreçlere katılamaması,
- (iii) Danıştay tarafından gerçekleştirilen yargısal denetimin yetersizliği.

Yetkililerin vereceği yanıt ayrıca, devlet görevlilerinin kasten olmayan fiilleri bakımından uygulanan izin prosedürünü de kapsmalıdır (örneğin tıbbi ihmal veya kazara ölümlerle ilgili olaylarda). Zira bu tür fiillere ilişkin izin prosedürlerindeki eksiklikleri konu alan kararlar artık mevcut davalar kapsamında incelenmektedir.¹²

2) Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Yetkililerin, devlet görevlilerinin aşırı güç kullanmasına ilişkin davalarda hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarını bozan iki ek Anayasa Mahkemesi kararına yaptıkları atıf, 2024 yılında değiştirilen hukuki çerçevenin, Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamına giren suçların faillerinin cezasızlıkla sonuçlanan uygulamalarına karşı etkili olduğunu göstermek için yeterli görünmemektedir. Bu nedenle Komite, uygulamanın izlenmesi ve buna ilişkin kapsamlı bir analiz sunulması yönündeki talebini yetkililere yinelemek isteyebilir.

3) Soruşturmanın süresi

Yetkililer tarafından sağlanan ve bu gruba giren suçlara ilişkin soruşturmaların ortalama süresine ve yargılama süreçlerinin uzunluğuna dair istatistiki veriler (işkence soruşturmaları hariç olmak üzere) sürekli azalan bir eğilim gösterdiğinden memnuniyetle karşılanabilir. Soruşturmaların ve ceza yargılamalarının süresiyle mücadele etmek amacıyla yetkililerce benimsenen hedefe yönelik tedbirler, özellikle son beş yılda savcı ve hâkim sayısındaki kayda değer artış, soruşturmaların ve yargılamaların sonuçlandırılmasına ilişkin hedef sürelerin belirlenmesi ve buna bağlı performans değerlendirmeleri de memnuniyetle karşılanmalıdır. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin, sürecin makul özen ve hızla yürütülmemesi nedeniyle ihlal bulduğu karar örnekleri, bu mahkemenin uygulamasını Avrupa Mahkemesi'nin içtihadıyla uyumlu hâle getirdiğini göstermektedir.

¹¹ Örneğin, bkz. *Işeri ve Diğerleri* (29283/07), *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri* (20347/07), *Abdurrahman Tekin* (42899/11), *İzgi* (44861/04), *Tüfekçi* (52494/09), *Süleyman Çelebi ve Diğerleri* (37273/10).

¹² Mahkeme, *Batı ve Diğerleri* grubu ile *Elvan* davasındaki kararlarında ortaya koyduğu bulgulara ek olarak, diğer dava gruplarında da 4483 sayılı Kanun ile getirilen ön idari izin rejimi nedeniyle devlet görevlilerine karşı yürütülen soruşturmalarda eksiklikler tespit etmiştir. Bu davalar grubu, gösteriler sırasında aşırı güç kullanımı (*Oya Ataman* grubu), operasyonlar sırasında polis ve jandarmanın davranışları (*Erdoğan* grubu), tıbbi ihmal (*Oyal* grubu) ve kaza sonucu ölümler (*Kalender* grubu) ile ilgilidir. Söz konusu sorunun geniş kapsamını daha iyi göstermek için, Mahkeme'nin idari izin rejimi dahil ancak bununla sınırlı olmamak üzere çeşitli nedenlerle soruşturmalarda ve cezai ve disiplin işlemlerinde eksiklikler tespit ettiği bekleyen ve kapanmış davalar ve gruplar H/Exec(2024)9'da sunulmuştur.

Yetkililer tarafından daha önce alınan önemli önlemlerin (işkence dahil belirli suç iddialarının soruşturulmasına öncelik verilmesini ve bu tür suçlardan dolayı kolluk görevlilerine karşı başlatılan yargılamaların acil olarak ele alınmasını amaçlayan yasal değişiklikler; zamanaşımı sürelerinin uzatılması, işkence soruşturmaları için zamanaşımı süresinin kaldırılması) soruşturma ve ceza yargılamalarının hızı üzerinde olumlu etkisini sürdürmesi beklenmektedir.

Benimsenen geniş kapsamlı tedbirler ve soruşturmaların ve ceza yargılamalarının ortalama sürelerinde gözlenen sürekli düşüş dikkate alınarak, Komite bu konudaki denetimini kapatma kararı verebilir.

4) Disiplin Soruşturmalarının Etkliliği

Örnek niteliğindeki Anayasa Mahkemesi kararları, bu mahkemenin etkili disiplin soruşturmalarının yokluğuna ilişkin içtihadını Avrupa Mahkemesi'nin içtihadıyla uyumlu hâle getirmiş görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Ayrıca, yetkililer tarafından son beş yılda yürütülen ve bazıları ilgili devlet memurlarının görevden alınmasıyla sonuçlanan disiplin soruşturmalarının sayısı hakkında sağlanan bilgiler olumludur. Anayasa Mahkemesinin kamuya açık veri tabanında yapılan araştırma da, kötü muamele iddialarının ardından etkili disiplin işlemlerinin yürütülmemesi ve soruşturmaların aşırı uzun sürmesi nedeniyle suçlamaların zamanaşımına uğraması gibi sorunların artık tekrarlayan ihlallerin tespitine yol açan sorunlar arasında yer almadığını göstermektedir. Bu nedenle, yetkililer tarafından alınan önlemlerin, disiplin soruşturmalarının etkisizliği ile ilgili sorunlar üzerinde olumlu bir pratik etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

5) Anayasa Mahkemesinin ispat yükümlülüğünün belirlenmesine ilişkin içtihatları

Elvan davasında Anayasa Mahkemesi'nin üst düzey devlet görevlilerinin yaşam kaybından sorumlu olduğu iddiasına ilişkin olarak ispat yükünü başvuruca yükleyen yaklaşımı hakkında bilgi sunulmaması nedeniyle, Komite; benzer nitelikteki davalarda ispat yükünün bireyde değil devlette olduğuna dair Anayasa Mahkemesi karar örneklerinin iletilmesi yönündeki davetini yetkililere yineleyebilir.

6) Eylemlerin sınıflandırılması, ceza indirimleri, Anayasa Mahkemesinin ihlal tespit eden kararlarının takibi, sıfır tolerans mesajları

Yetkililer tarafından sunulan çok sayıdaki örnek karar, Yargıtay ve bölge adliye mahkemelerinin, ilk derece mahkemelerinin suçun nitelendirilmesindeki hatalarına ve/veya takdiri indirim nedenlerinin veya cezanın ertelenmesine ilişkin hükümlerin yanlış uygulanmasına dayanan kararlarını bozduğunu göstermektedir. İç hukuk mahkemelerinin Sözleşme'ye uygun uygulamaları ile yargı mensuplarına yönelik eğitim ve farkındalık artırma faaliyetlerine ilişkin bilgiler büyük ilgiyle not edilebilir.

Ayrıca, Komite'nin talebi üzerine yetkililer tarafından sunulan, Anayasa Mahkemesi'nin kötü muamele yasağına ve/veya yaşam hakkına ilişkin ihlal kararı vermesinin ardından yeniden başlatılan yargılamalara dair bilgiler memnuniyetle karşılanmaktadır. Bu bilgiler, Anayasa Mahkemesi'nin ihlal tespit ettiği durumlarda etkili soruşturmaların yürütüldüğünü ve cezaların Sözleşme'ye uygun şekilde infaz edildiğini göstermektedir.

Sunulan bilgiler, özellikle kapsamlı içtihat örnekleri; iç hukuk mahkemelerinin giderek Sözleşme standartlarını uyguladığını, üst mahkemelerin hukuka aykırı değerlendirmeler nedeniyle ilk derece kararlarını bozduğunu ve yargısal eğitim faaliyetlerinin devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu tedbirler ışığında, özellikle iç hukuk mahkemelerinin Sözleşme'ye uygun uygulamaları dikkate alındığında, devlet görevlileri bakımından fiillerin daha hafif suçlar olarak nitelendirilmesi ve/veya takdiri indirimler yoluyla cezalarda hafifletmeye gidilmesi nedeniyle soruşturmaların etkililiğine ilişkin eksikliklerin yeterli şekilde giderilmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Yetkililer, işkenceyle mücadele ve sürekli yargı reformlarına olan bağlılıklarını teyit eden kararlı ve net üst düzey siyasi mesajlar vermeye devam etmişlerdir ki bu da memnuniyetle karşılanabilir.

7) Batı ve Diğerleri davasının önemli reformlar temelinde kapatılması ve daha yeni davalardaki çözümü bekleyen hususların gözetiminin sürdürülmesi yönündeki öneri

"İcra durumu" başlığı altında belirtildiği üzere, Komite, Batı ve Diğerleri grup davalarında Mahkeme tarafından tespit edilen ihlallere benzer ihlallerin giderilmesi amacıyla yetkililer tarafından benimsenen bir dizi önemli reformu memnuniyetle karşılamıştır. Bu kapsamlı tedbirlere ek olarak, yetkililer ayrıca şu hususları içeren bir dizi ek önlem de almışlardır:

(i) bazı suçların soruşturulması bakımından ücretsiz avukat yardımına erişim ve gözaltı yerlerinin CCTV kameralarıyla izlenmesi gibi gözaltı ve tutma usullerine ilişkin ek güvencelerin kabulü;

- (ii) 2016 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu'na eklenen ve işkence dahil belirli suçlara ilişkin soruşturmaların öncelikli olarak yürütüleceğini ve bu suçlardan dolayı kolluk görevlileri hakkında başlatılan yargılamaların ivedi iş sayılacağını öngören hüküm;
- (iii) yargılama süreçlerinin sonuçlandırılmasına ilişkin öngörülen süre sınırlarına uyulabilmesini teminen, görev yapan savcı ve hâkim sayısındaki önemli artış gibi sürekli kapasite artırıcı tedbirler;
- (iv) soruşturmaların etkililiğini artırmaya yönelik çok sayıda eğitim ve işbirliği faaliyeti; ve son olarak
- (v) 2025–2029 dönemini kapsayan ve insan hakları korumasının güçlendirilmesini amaçlayan güncel Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin kabulü.

Ayrıca, Avrupa Mahkemesi¹³ tarafından etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edilen Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun 2012 yılında yürürlüğe girmesi, Sözleşme ve anayasal haklara doğrudan etki tanınması bakımından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin tutarlı biçimde Sözleşme'ye uygun yaklaşımı, iç hukuk düzeyinde korumayı ve cezasızlıkla mücadeleyi güçlendirdiği için yeniden memnuniyetle karşılanabilir; bu yaklaşım aynı zamanda Avrupa Mahkemesi'ne benzer nitelikte başvurular yapılması için alanı daraltıyor görünmektedir. Buna ek olarak, iç mevzuat açıkça, Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararı verdiği davada kararına konu olan ilk derece mahkemesinin, ihlalin sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden inceleme yapmasını öngörmektedir.

Yukarıda sunulan kapsamlı yasal ve kurumsal reformlar, Anayasa Mahkemesi'nin olumlu rolü ve ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin devam eden yargısal eğitim faaliyetleri ışığında, Komiteye, *Batı ve Diğerleri* davasına ilişkin incelemesini kapatması; idari izin prosedürü, yaşam kaybında devletin sorumluluğuna ilişkin ispat yükünün belirlenmesinde Anayasa Mahkemesi yaklaşımı ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması uygulamasına ilişkin çözümü bekleyen genel tedbirlerin ise *Elvan ve Hasan Köse* davaları çerçevesinde izlenmeye devam edilmesi önerilmektedir.

Finansman sağlanmıştır.

¹³ Bkz. *Hasan Uzun v. Türkiye* (10755/13), §§ 66-70, 30 Nisan 2013.